

ցին ազատ և աստիճանով լինելու համար, Լիկեղեցին ամեն ներքին և արտաքին արհաւիրաց դէմ հզօր կացուցանելու համար, հարկ է որ հօտը խորհրդակցի հովուին հետ եկեղեցական վարչութեան մէջ, ամեն մասամբ: Այս է Քրիստոնէական Նախկին Լիկեղեցւոյ սկզբունքն. այս է մեր Հայտնականաց Լիկեղեցւոյ դարերով պահպանած վարչական եղանակն. այս է պատմութեան վրաստիկներէն և նոյն իսկ մեր Ժողովրդի կեանքէն հետախուզութեամբ հանուած ճշմարտութիւնն, և այս է, զոր պարտ է ճանաչել և գրկել ամեն Հայ, որ կը փափաքի հաւատարիմ աւանդապահ մը նալ իւր մայրենի Լիկեղեցւոյ քրիստոնէական ճշմարիտ ոգւոյն:

ՎԵՐՍՏԻՆ

ԱՌ ԵՐԱԶԱՅՈՅԶՆ ԱՐՇԱԼԱՅՍ

ՍԻՅԻ մէջ (Թիւ 10. 1871) քառնէն աւելի ծանրակշիռ հարցումներ առաջարկելով Արշալուսին, Ս. Սելախի դէմ հրատարակած իւր զրախօս գիտողութեանց և յօդուածոց նկատմամբ, պահանջած էինք, առանց փախուստ տալու պաշտպանել իւր հրատարակութիւնքն և առանց յաջ և յահեակ խոտորելոյ մի առ մի պատասխանել մեր հարցումներուն:

Արշալուս (Թիւ 925), ըստ իւր տրկարամտութեան իբր ՚ի պատասխանի Սիւնի գրուածքին՝ Չախրդ յարկում վերնագրով յօդուած մի հրատարակած է, որոյ պարունակութիւնն պատ-

շաճ կը համարինք ահա համառօտագրութեամբ յառաջ բերել և ցոյց տալ թէ որչափ անտեղի են և բուռն խնդրոյ վերաբերութեանէն արտաքոյ:

1. Արշալուս չը հաւատար, որ Սիւնի յօդուածն Սիւրբանու թեան խորհրդակցութեամբ ու Ս. Պատրիարքի հաճութեամբ հրատարակուած է. ուստի և Լիկեմերտիական մարդարէութեամբ կը գտնուէ որ յօդուածի հեղինակն անպարկոյս յանցաւոր համարուելով պիտի դատապարտուի, ըստ որում գրուածոյն ոճն անգամ անլայել կը դատէ Արժեական Սիւրբանութիւն:

2. Արշալուս, մեր հարցումներէն երկու հատն միայն յիշելով և ինքնին չը պատասխանելով, Լիկեղեցւոյ Հայ հասարակութեան ինքնաբերիկ, կ'ըսէ, քան Սիւնի խնդրած Ժեմա-Թիւնէրն և անոնց գիտնալը քանն է: Իսկ ինքն ձեռք կ'առնու Սեւրոպ եպիսկոպոսի գրուած տանայ թեւն և հնակարկատական ամենայն ճգամբ կը ջանայ կարկատել, որպէս թէ իբրեւ օրինաւոր առաջնորդ գնացած է Սեւրոպն Արգիստոս, նոյն իսկ յազգապէս նոյն ՚ի Սիւնի Նոպար փաշայէ հրա-իրեալ. . . :

3. Արշալուս, Լիկեղեցւոյ և Արշալուսանդրոյ կալուածներն ցարդ Ս. Արթուրին չը յանձնուեալուն համար, յանցաւոր կը դատէ զնոյն իսկ Սիւրբանութիւնն, որ, որպէս թէ օրինաւոր փոխանորդագրով օրինաւոր փոխանորդ չը կարգէր, որ կալուածներն իրեն յանձնուին:

4. Արշալուս, Յակոբեան եղբարց համարառութեան խնդրոյն համար կ'ըսէ թէ՛ հնգամեայ հաշիւ տուած են Ն. Ս. Նուպար փաշային, որ և հրատարակուած է Արշալուսոյ մէջ:

5. Արշալուս կը ջանայ արգարացնել զինքն, որպէս թէ միշտ որդիական սէր ունեցած է Ս. Արթուրոյ Սիւր-

բանութեան վրայ . կը զայրանայ որ Սիօնի մէջ յօգուած հրատարակելով իրական վրայ յիշէ իրարից . իրական ջուր խափէլ , և կը յաւելու նաեւ , որ Վա հիւրէն իրեն զրկուած յօգուածի հրատարակութիւնն մերժելով՝ ի շնորհքս Արուստղէ մի՛ վշտացուցած է իւր Ագիպոսի բարեկամներն :

Արդ՝ ցանկալով պատասխանագրութեան գեղեցիկ դաս մի տալ Արշալուսին , իւր յօգուածոյն պարունակութեան կէտերն մի առ մի յիշելն զկնի , կը պատասխանենք ահա՛ կարգաւ , որ խելամո՛հ՝ թէ որչափ ամօթ է խմբագրի կամ գրագիրի մի համար խնդիր յարուցանել և պատասխանատուութեան ասպարիզէն վատաբար փախուստ տալ այլ ընդ այլոյ երազներ երազելով :

Նախ՝ եթէ երազայոյդ չէ Արշալուսին կնէն կը գուշակէ որ Սիօնի յօգուածն Սիւրբանութեան և Ս . Պատրիարքի գիտութեամբ հրատարակուած չէ : Ինչէն կը գուշակէ որ յօգուածագիրն պիտի դատապարտուի , և ի՞նչ հիման վրայ անվայել կը համարէ Սիօնի գրուածոյն ոճն Արօնական Սիւրբանութեան : Սոյն պառակտական երազատեսութիւն և անկապակից յառաջաբանով եթէ կ'ուզէ Արշալուսի պակսեցնել Սիօնի յօգուածոյն պարունակած ճշմարտութեանց ոյժն ու զօրութիւնը , այդ մասին շատ կը սխալի . վասն զի իւր երազներն կարող չեն երբէք իրականութեան արժէք ունենալ Հասարակութեան առջեւ . և եթէ ինքն իր նախնի ոճոյ վայելչութիւնն ասելով կը հասկընայ՝ շուրջ և շողորորթել , ընդհակառակն մեք կը հասկնանք՝ փարիսեցիներն ու կն դժաւորներն դատապարտել , ստախոսներն ու երազատեսներն ըմբերանել , անիրաւ ու խիղճը ծախուած փաստաբաններն կշտամ

բել , շահախնդիր շողորմարարներն ամօթահար առնել , միով բանիւ , ըստ առաքելական պատուիրանին , յանդիմանել , սասարել , և միմեկիւ , երբ իրենց մօլար ճանապարհը թողլով՝ կը զղջան և կը խոտանան այլ եւս չմեղանչել :

Արհարգ՝ Սիօնի խնդրած մեկնութիւններն ինչո՞ւ եգիպտաբնակ Հայ հասարակութեան կը վերաբերին և ո՞չ Արշալուսին : Երբ Արշալուսի անստուրագիր ամբաստանութիւններ կը հրատարակէ Ս . Աւետիս Սիւրբանութեան դէմ , և իւր կողմէն ո՞չ միայն չը յայտնէր որ պատասխանատու չէ , այլ ընդ հակառակն անանուն գրուածներուն վրայ ջատագովական և արդարացուցիչ կանխաբանութիւններ ևս կը յաւելու իրեն խմբագիր , միթէ սոյն յայտնի փաստաբանութեամբ չեն թարկեր իւր անձն պատասխանատուութեան : Սի թէ իրաւունք չունինք ամենայն մասամբ զինքն մեղսակից համարել այն ամեն անուանարկութեանց , զորս շարունակ կը հրատարակէ ընդդէմ միաբանական Սիւրբան : Եթէ համախոհ չէ ինքն Արշալուսի , ինչո՞ւ կը ծածկէ զրպարտիչ յօգուածագիրներու անունն և ինչո՞ւ իւր կողմէն կը վաւերացնէ նոցա գրածներն :

Ահա՛ կը յայտնենք Արշալուսին , որ մենք զինքն կը ճանաչեմք միակ պատասխանատու և ո՞չ Ագիպոսի հասարակութիւնը , և կ'առաջարկենք , որ առանց փախուստ տալու՝ կամ պատասխանէ մեր նախկին հարցումներուն , կամ յետո կոչէ իւր յանդուգրն զրախօսութիւններն : Իսկ գալով Սեբրոպ Եպիսկոպոսի խնդրոյն , կը յայտնեմք Արշալուսին , որ որչափ տագնապի , քրտնի ու տառապի , կարող չէ Սեբրոպի առաջնորդութեան օրինաւորութիւնը հաստատել : Վասն զի

Աղգային վարչութեան ատենադրութենէն յայտնի է, որ Սեբաստիոն իբրեւ առաջնորդ չը գնաց Ղազարատոս, այլ իբրեւ հանդիսատես Սուէիշի ջրանցքի բացման: Եւ ինչպէս կարող էր իբրեւ առաջնորդ երթալ, քանի որ չէր հրաժարած Տրապիզոնի վիճակի առաջնորդութենէն: Սիմէ Սեմ. Նուպար Փաշայի հրաւիրագիրն (որոյ ստուգութեան վրայ տարակոյս ունինք) կարող է Սեբաստիոն առաջնորդութեան օրինաւորութեանը փաստ համարուիլ, մինչդեռ պաշտօնական գրութիւնք ներհակն կ'աղաղակեն: Հետեւապէս, եթէ մանրախուզիւքնենք, Սեբաստիոն բռնած ընթացքն ոչ թէ քաջալերութեան, այլ դատաւարտութեան արժանի է: Վասն զի, առանց պաշտօնական հաստատութեան, իւր անձն առաջնորդ հրատարակելով յիշատակել տուած է եկեղեցեաց մէջ: Վասն զի ինքնակոչ անձնապատասխանութեամբ խառնուած է տեղւոյն աղգային գործոց. վասն զի, առաջնորդական կնիք գործ դրած և կտակներու միջամուխ եղած է. վասն զի, Ստուածատուր վարդապետի փոխանորդութեան դէմ մաքառած է, և արտաքին իւր Սուէիշական հանդիսատեսութեան պաշտօնին՝ այնպիսի պարտադանջութիւններ բրած է, որոնք երբեք կարող չեն արդարանալ Արշակունի անհիմն ներբողներով և երազապատում գովեստներով:

Երբորդ թեթեւամտութիւն չէ արդեօք Արշակունի պնդելն, թէ օրինաւոր փոխանորդագիր և փոխանորդ չը լինելուն համար է, որ մինչեւ ցայսօր Ս. Աթոռոյն կալուածներն իրեն յանձնուած չեն: Սիմէ Ս. Աթոռոյս Սրբազան Նախագահն անձամբ Ղազարատոս չէր. —ինչո՞ւ չը յանձնուեցան կալուածաբերն ու կալուած-

ներն: Սիմէ Իգնատիոս և Սիմէոն եպիսկոպոսներն Ղազարատոս չէին ՚ի կողմանէ Աղգին և Ս. Աթոռոյս. —ինչո՞ւ չը յանձնուեցան կալուածներն: Սիմէ Ստուածատուր վարդապետն իբրեւ փոխանորդ Ղազարատոս չէր: Ինչէն է որ Սեբաստիոն եպիսկոպոսի անպաշտօնագիր, անհրովարտակ և անվաւեր առաջնորդութիւնն ընդունուեցաւ և Ստուածատուր վարդապետի վաւերական փոխանորդութիւնն չընդունուեւէն զատ ինքն եւս տառապանօք հալածուեցաւ:

Չորրորդ՝ Արշակունի կողմէն կը խոստովանի, որ Երուսաղէմի կալուածներն տակաւին յանձնուած չեն և միւս կողմէն կը հրատարակէ, որ Յակոբեանք իրենց համարատուութեան պարտքն արդէն կատարած են հնգամեայ հաշիւ տալով Սեմ. Նուպար փաշային: Ի դժաստութիւն կը հրաւիրենք Ղաշակունի և կը խնդրենք որ պարզէ մեզ իւր հակասութիւններն: Երուսաղէմի կալուածներն տաւալին իրեն յանձնուած չեն և հաշիւներն աւարտուած են: Երուսաղէմ 22 տարուան հաշիւ կը պահանջէ Յակոբեաններէն և նոքա հնգամեայ հաշիւ տուած են, և այն ոչ թէ Երուսաղէմին, այլ Նուպար Փաշային: Սիմէ կը պնդէ թէ՝ 30 տարիէն ՚ի վեր Երուսաղէմի Ս. Աթոռն իւր Ղազարատոսի և Աղէքսանդրիոյ կալուածներէն ամենեւին եկամուտ ստացած չէ, թէ՛ Յակոբեաններէն և թէ՛ նախորդներէն, և իւր կալուածապետական իրաւունքէն եւս ցարդ զրկուած է: Արշակունի նախ կը հրատարակէ անամօթաբար, որ Երուսաղէմի Սիաբանութեան յուզած խռնդիրն կալուածականն չէ (որ արդէն անարդարացի կը հռչակէ) այլ առաջնորդականն, և ասոր կը խոստովանի որ կալուածներն տակաւին յանձնուած չեն Երուսաղէմին:

Ի՞նչ կը հասկցուի Արշալոյս այս աչքակապութեան հանելուկներէն : Ինչո՞ւ այսպէս կը տատամսի Արշալոյս : Ո՞վ պիտի մեկնէ այս հանելուկներն : Եգիպտաբնակ Հայ հասարակութիւնն (ի՞նչ պարտական է), թէ ինքն Արշալոյս : Սպասէ՛ք և տեսնէ՛ք :

Հինգերորդ՝ Արշալոյս, Ս. Ռախտիս Սիարանութեան դէմ եղած ամեն զրպարտութեանց և ամբաստանութեանց շտեմարան դառնալէն զկնի, Ս. Աթոռոյս իրաւունքը մասնելու համար՝ այնչափ փաստաբանելէն զկնի, ընդհանուր Ազգի արդար համոզման դէմ՝ մասնաւորաց շահը պաշտպանելու համար՝ այնքան ընդդիմախօսելէն զկնի, ելած է այժմ քարոզելու, որ ինքն միշտ որդիական սէր և հարազատութիւն ունեցած է առ Սիարանութիւնն Ս. Երուսաղէմի : Չարմա նալի սէր և տարօրինակ հարազատութիւն :

Չը գիտենք՝ թէ որդիական սէր և հարազատութիւնն բառերն ի՞նչ նշանակութիւն ունին Արշալոյս բառարանին մէջ : Իսկ մենք նկատողութեան առնելով Արշալոյս հրատարակութիւններն (ընդդէմ Ս. Աթոռոյս՝ Նախագահին, ընդդէմ Սիմէոն Ս. եպիսկոպոսին, ընդդէմ համօրէն միաբանական Սեփոյի, և մանաւանդ ընդդէմ՝ իրաւանց Ս. Աթոռոյս դարաւոր և նուիրական իւրաւանց) բացարձակ կը յայտնենք ահա, որ Արշալոյս անհարազատ է ոչ միայն սուրբ Աթոռոյս, այլ նաեւ համօրէն Հայ Ազգութեան, վասն զի Ազգի իրաւանց համար է որ Սիարանութիւնն կը բողբէ, և Ազգի իրաւանց դէմ է, որ Արշալոյս կը փաստաբանէ լեզուագարութեամբ հանդերձ :

Սիարանութիւնն սոյն յատկական նկարագրով կը ճանաչէ զԱրշալոյս, ուստի և կը ծանուցանէ, որ ՚ի շնորհս Երուս-

աղէմի, բնաւ չը մերժէ Եգիպտոսի իւր բարեկամաց յօդուածներն և ՚ի զուր չըմշտացնէ նոցա սիրան, այլ թող հրատարակէ որչափ և կամի, և մենք պատրաստ ենք ամենայն փոփոխութեամբ իւր աչքակապութիւններն հրապարակաւ նշաւակել և Ս. Աթոռոյս իրաւունքն պաշտպանելով՝ ամեն ընդդիմախօսներ ամօթահար առնել :

ՄԵԼԵԹԻՍ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ԱԹԻՆԱՅԻ

ԵՒ

ԳՐԻԳՈՐԻՍ ՄԵՏՐԱՊՈԼԻՏ ՔԻՍԻ

Երկու Յոյն եպիսկոպոսներ, իրենց գրաւոր երկասիրութեամբ, հակապատկեր տեսարան մի կ'ընծայեն ուսումնական աշխարհին : Աթինայի եպիսկոպոսն, իւր քանի մի լեզուով թարգմանուած և Երուսաղէմի ներկայ Պատրիարքէն իբրեւ գասագիրք վաւերացած, Եկեղեցական Պատմութեան մէջ, խալաւ կը դատապարտէ Հայաստանեայց Եկեղեցին, անուր և զարհուրելի մարտութեանց հետեւող քարոզելով Իսկ Քիսի եպիսկոպոսն, իւր Յաղագս Ռոմեան Հայկական և Յունական Եկեղեցաց գրքով բոլորովին տարբեր տեսութեամբ կը նայի Հայաստանեայց եկեղեցւոյն վրայ, վասն զի, կըսէ. « Ուրիշ ազգ մը չը կայ, որ կը բաժնէ այնքան քաղաքական և կրօնական հալածմունք, որքան Հայ ազգը, ՚ի վերայ այսր ամենայնի՝ այս զիւրար յաջորդող ահաւելի փոթորիկներուն մէջ անսասան յարատեւեց Քրիստոսի հաւատքին վրայ » :

Աթինայի եպիսկոպոսի Գրքին վերայ մենք արդէն խօսած ենք և պա-